

Nr 14.

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om anstånd i visst fall med beslut angående landstingsområdes indelning i valkretsar m. m.

Till konstitutionsutskottet ha båda kamrarna den 14 april 1953 hänvisat en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition, nr 209, vari Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 8 april 1953, föreslagit riksdagen att antaga följande

Förslag

till

Lag

om anstånd i visst fall med beslut angående landstingsområdes indelning i valkretsar m. m.

Härigenom förordnas som följer.

Har landsting, i fall som avses i 12 § lagen den 20 juni 1924 om landsting, att före 1954 års val av landstingsmän verkställa jämkning i beslut om landstingsområdets indelning i valkretsar samt om det antal landstingsmän, som skall utses för varje valkrets, må med verkställande av dylik jämkning anstå till urtima möte sist före april månads utgång 1954.

Beträffande motiveringen till förslaget får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till det vid propositionen fogade utdraget av statsrådsprotokollet.

Gällande bestämmelser om landstingsområdes indelning i valkretsar upptagas i lagen den 20 juni 1924 om landsting. I 8 § nämnda lag stadgas härom bl. a. följande. För varje valkrets utses — oavsett dess folkmängd — en landstingsman och därutöver efter folkmängden en landstingsman för varje fullt tal av 5 000. Vid indelningen i valkretsar skall i allmänhet iakttagas att för varje valkrets komma att utses minst fem och högst nio landstingsmän. Stad, vars folkmängd utgör minst 15 000, bildar dock en valkrets. Stad med mindre folkmängd än 15 000 förenas med en eller flera

1 — *Bihang till riksdagens protokoll 1953. 5 saml. 2 avd. Nr 14.*

andra städer eller, då särskilda skäl därtill föranleda, med angränsande landsbygd till en valkrets. Såvitt angår landsbygden skall indelningen, där så lämpligen kan ske, verkställas efter domsaga, tingslag eller härad, men eljest efter kommuner.

Det ankommer jämlikt 11 § landstingslagen på landstinget självt att fastställa indelningen i valkretsar jämte det antal landstingsmän, som skall utses för varje valkrets. Landstings beslut rörande indelningen skall enligt 54 § landstingslagen underställas Kungl. Maj:t för godkännande. Förslag till indelning skall avgivas av länsstyrelsen, sedan landstingsområdets kommuner beretts tillfälle att yttra sig. Om de förhållanden som legat till grund för landstingets beslut angående valkretsindelningen så ändras, att jämkning däri påkallas, eller om eljest sådan jämkning finnes nödig, äger landstinget enligt 12 §, på länsstyrelsens förslag eller efter inhämtande av dess yttrande, verkställa jämkningen. Denna skall — bortsett från vissa undantagsfall varom nu ej är fråga — företagas vid landstingets lagtima möte året innan val av landstingsmän nästa gång äger rum eller, där Kungl. Maj:t så förordnar, vid urtima möte sist före april månads utgång det år valet förrättas.

Sistnämnda regel om att Kungl. Maj:t äger förordna om anstånd med jämkning av valkretsindelning infördes år 1938 med anledning av en inom riksdagen väckt motion och ersatte en bestämmelse av innebörd, att jämkningen skulle ske året före valåret.

I sitt den 10 mars 1938 dagtecknade utlåtande (nr 6) över motionen, vilket godkändes av båda kamrarna, anförde konstitutionsutskottet bl. a.:

Inför de nu förestående landstingsmannavalen hade landstingen föregående år i elva fall beslutat jämkningar i landstingsområdenas indelning i valkretsar. I flertalet av dessa fall hava besluten i ämnet fattats vid landstingens lagtima möten, men i några fall hava jämkningar skett vid urtima möte. Dessa senare sammanträden hava ägt rum i mitten eller senare delen av december månad. Men även i några av de fall där besluten fattats av lagtima landsting hava de först sent under året underställts Kungl. Maj:t för godkännande. Kungl. Maj:ts beslut har därför fattats först efter innevarande års ingång (den 28 januari), varvid landstingens underställda beslut godkänts i nio av fallen, varemot godkännande vägrats i två av dessa. I de två sistnämnda fallen finnes enligt landstingslagens nuvarande lydelse icke möjlighet att nu sammankalla urtima landsting för ny behandling av frågan om den jämkning, som må kunna vara påkallad. Landstingslagen föreskriver nämligen, att jämkning skall ske året före landstingsmannavalens förrättande. Sådana fall kunna även framdeles tänkas uppstå, där en jämkning kan behöva verkställas senare än lagen för närvarande medgiver. Utskottet anser därför i likhet med motionären en lagändring erforderlig.

Ändringen i landstingslagen synes i första hand böra öppna möjlighet för Kungl. Maj:t att när särskilda skäl därtill äro — såsom då ett av landstinget underställt beslut icke godkänts av Kungl. Maj:t, men detta senare beslut fattats så sent att ett urtima landsting icke kan sammanträda året

före landstingsmannavalen för jämningsfrågans förnyade behandling, ävensom i härmed jämförliga fall — förordna om urtima landsting för nytt beslut i fråga om jämkningen, dock knappast senare än i april månad det år landstingsmannavalet förrättas.

I en den 26 mars 1953 dagtecknad skrivelse till chefen för justitiedepartementet föreslog 1950 års folkomröstnings- och valsättsutredning på anförda skäl, att med avseende å 1954 års landstingsval skulle meddelas generellt medgivande för landstingen att behandla fråga om jämkning av beslut om valkretsindelning å urtima landsting sist före april månads utgång 1954.

Utredningen erinrade till en början om att den erhållit uppdrag att utreda bl. a. frågan om reformering av det proportionella valsystemet vid val av landstingsmän samt yttrade vidare, att behandlingen av nämnda fråga inom utredningen numera fortskridit så långt att betänkande i ämnet berörande även spörsmålet om landstingsområdes indelning i valkretsar torde kunna avgivas före utgången av innevarande månad.

I fortsättningen anförde utredningen bl. a.:

I de direktiv som meddelats för utredningen angående landstingsvalen (yttrande till statsrådsprotokollet den 26 januari 1951) framhölls bl. a. att de vid nämnda val uppkomna avvikelserna från proportionaliteten åtminstone delvis sammanhånga med att valen förrättas i relativt många och små valkretsar. Vid den företagna undersökningen har riktigheten härav bekräftats.

För att erhålla ytterligare underlag för bedömandet av valkretsspörsmålet har utredningen vidare inhämtat yttranden i frågan från samtliga länsstyrelser. Dessa ha därvid anmodats att, efter hörande av landstingets (landstingens) förvaltningsutskott, yttra sig rörande bl. a. behovet av ändringar i nuvarande regler för valkretsindelningen vid landstingsval. Från flertalet län har i denna ordning redovisats önskemål om jämkningar i olika hänseenden av gällande valkretsbestämmelser, medan sju länsstyrelser icke ifrågasatt någon sådan lagändring.

Bland de bestämmelser som berörts i de inkomna yttrandena är såväl det förut angivna huvudstadgandet att ej flera än 9 landstingsmän skola utses inom en valkrets som regeln att stad om 15 000 inv. eller mera alltid skall bilda en valkrets. En viss höjning av maximiantalet landstingsmän i valkrets föreslås sålunda eller förordas till övervägande av nio länsstyrelser och det nämnda stadgandet angående städerna kritiseras i yttrandena från tio av länsstyrelserna. Beträffande båda frågorna ha länsstyrelserna i det övervägande antalet fall stöd av vederbörande landstings förvaltningsutskott. Kritiken mot att stad om 15 000 inv. alltid skall utgöra en valkrets har föranlett förslag dels att den ifrågavarande gränsen skall sättas vid ett högre befolkningstal dels att denna regel helt skall utgå.

Efter ytterligare redogörelse för de inkomna yttrandena fortsatte utredningen:

I anslutning till den utförda undersökningen har folkomröstnings- och valsättsutredningen enligt sitt uppdrag upptagit till prövning i vad mån en viss jämkning kan anses påkallad av bestämmelserna om antalet lands-

tingsmän i valkretsarna och om städernas ställning vid valkretsindelningen liksom av övriga föreskrifter rörande denna indelnings utformning vid landstingsval, utan att dock slutlig ståndpunkt till dessa frågor ännu kunnat tagas.

Utredningen uppgav att på grund av befolkningsutvecklingen under senare år valkretsindelningen måste ändras i sju fall vid de lagtima landstingsmötena under oktober 1953, såvitt icke undantag medgäves. Även av andra skäl torde, anförde utredningen, frågan om jämkning av valkretsindelningen inom flera landstingsområden vara aktuell. Utredningen yttrade vidare:

Särskilt beträffande de landstingsområden där en omprövning av den hittills tillämpade valkretsindelningen enligt rådande ordning kan beräknas få större omfattning torde det icke kunna anses lämpligt att arbetet därmed fortgår samtidigt som frågan om utformningen av hithörande lagbestämmelser upptagits till bedömande. Under förutsättning att ändrad lagstiftning i ämnet kan vinna tillämpning redan från och med 1954 års landstingsval kan det av länsstyrelserna och landstingen utförda arbetet med att under innevarande år förbereda och genomföra valkretsändringar till stor del bli onyttigt. Under alla förhållanden synes angeläget att vid prövning av lämplig valkretsindelning för nämnda val de ändrade grunder för indelningen, som kunna komma att fastställas, så långt möjligt vinna beaktande.

Under hänvisning till vad sålunda anförts föreslog folkomröstnings- och valsättsutredningen, att med avseende å 1954 års landstingsval skulle meddelas generellt undantag från den i 12 § landstingslagen intagna föreskriften att, där behov föreligger av jämkning av tidigare beslut om valkretsindelning och om antalet landstingsmän för varje valkrets, sådan jämkning skall verkställas vid det lagtima landstingsmöte som hålles året innan val av landstingsmän nästa gång äger rum. Nämnda undantag borde enligt utredningens mening endast innefatta möjlighet för landstinget att uppskjuta avgörandet till urtima möte. Hinder borde således icke föreligga att landsting i vanlig ordning vid 1953 års lagtima möte upptog ärende om fastställande av valkretsindelning och antalet landstingsmän, där frågan endast rörde någon mindre jämkning eller eljest med hänsyn till förhållandena uppskov ej ansåges påkallat.

Utredningen yttrade vidare, att det syntes kunna vara föremål för tvekan huruvida en uppskofsbestämmelse av den generella natur varom här vore fråga kunde av Kungl. Maj:t meddelas med stöd av det i 12 § landstingslagen intagna undantagsstadgandet om jämnings verkställande vid urtima möte. Utredningen hade av denna anledning utarbetat förslag till lag innehållande bestämmelse i ämnet, vilket förslag bifogats skrivelsen.

Efter att ha redogjort för framställningen från 1950 års folkomröstnings- och valsättsutredning har *departementschefen* uttalat:

»Ehuru utredningen ännu ej framlagt förslag till ändrade bestämmelser om valkretsindelning m. m. vid landstingsval och således ställning nu icke kan tagas till dessa frågor, anser jag praktiska skäl tala för att generellt anstånd nu medges landstingen på sätt utredningen ifrågasatt. Jag vill emellertid understryka, att landstingen givetvis är oförhindrade att, om det finnes lämpligt, fatta beslut om jämkning i vanlig ordning vid lagtima möte innevarande år. Då landstingen vid de lagtima mötena avgör om frågan skall skjutas till urtima möte eller ej, kommer av allt att döma utredningens förslag att föreligga. — Anståndet torde böra meddelas i form av lag. Förslag till lag om anstånd i visst fall med beslut angående landstingsområdes indelning i valkretsar m. m. har upprättats inom inrikesdepartementet. Förslaget överensstämmer i sak med utredningens lagförslag.»

Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot Kungl. Maj:ts förevarande förslag och hemställer alltså,

att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts proposition, nr 209, ville antaga det i propositionen framlagda förslaget till Lag om anstånd i visst fall med beslut angående landstingsområdes indelning i valkretsar m. m.

Stockholm den 5 maj 1953.

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Elmgren*, Gustav Emil Andersson, Englund*, Hällgren*, Fritiof Karlsson, Hansson, Sandberg, Damström, Georg Pettersson och Bergström*; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, Pettersson i Norregård, Norén, Swedberg, Jonsson i Haverö, fru Svedberg, herrar Hammar, Bark*, fröken Wetterström* och herr Rimås.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.
